

Mitjans de comunicació i memòria històrica

L'espiral de la història, de Televisió de Girona

per Lluís Costa i Fernández

Doctor en història i professor de comunicació de la Universitat de Girona

Resum

L'experiència de crear, en format televisiu, un programa de difusió històrica per part d'una televisió local resulta altament interessant, perquè ofereix continguts d'àmbit més proper a un públic que difícilment té accés a la seva història des del sector audiovisual.

Tots els principis continguts en la proposta científica d'utilitzar les imatges com a transmissores de coneixements i de cultura, convergeixen en el projecte de creació, per part de Televisió de Girona, del programa *L'espiral de la història*, atès que resulta una excel·lent mostra de la conjunció de diverses tipologies documentals posades al servei d'un objectiu: la difusió de la història de la ciutat de Girona a través del llenguatge audiovisual.

Paraules clau: història i televisió, formats televisius

Girona Television's program *L'espiral de la història*

Abstract

The study of a local Catalan television station's experience in creating a history program is highly interesting since such a program offers content on the most immediate surroundings of an audience that does not have easy audiovisual access to its history.

All the principles of using images as a means of knowledge and culture transfer converged in the Girona television project of creating the program *L'espiral de la història* ('The spiral of history'). The program is a model in combining diverse documentary types for one objective: providing education on the history of the city of Girona through audiovisual language.

Key words: history and television, television formats

El valor de la documentació audiovisual de Televisió de Girona

L'experiència de crear en format televisiu un programa de difusió històrica per part d'una televisió local resulta altament interessant, perquè ofereix continguts d'àmbit més proper a un públic que difícilment té accés a la seva història des del sector audiovisual. Les televisions de proximitat són l'instrument que garanteix la presència dels territoris i col·lectius d'àmbit local als mitjans de comunicació audiovisual, amb la qual cosa sensibilitats i opinions que queden silenciades en les televisions generalistes, troben la seva fórmula i el seu canal d'expressió. És l'altra cara de la moneda d'un procés de globalització que ignora les realitats més particulars. El cas de Televisió de Girona s'inscriu plenament en aquest con-

text.¹ En els primers temps la proximitat s'obtenia a través de la participació i el compromís ciutadans, amb grans dosis de voluntarisme i de forma altruista, aspectes aquests que caracteritzaven el pols individual i col·lectiu de la transició democràtica. Avui dia, el projecte televisiu de proximitat, en bona mesura, s'ha professionalitzat.

Les televisions locals no han d'assumir, evidentment, el paper d'alternativa a les televisions d'àmbit territorial superior. Les seves funcions estan perfectament definides en el marc de la proximitat: responsabilitat en la dinamització de la vida local, en el foment de la cultura i en les propostes de participació política; escola de comunicació, transmissora de la tradició històrica del seu territori. A més, els continguts culturals i de difusió històrica acostumen a tenir una presència molt discreta en les televisions generalistes de l'Estat espanyol, llevat d'honroses excepcions protagonitzades, sobretot, per la Televisió de Catalunya.

Televisió de Girona, amb més de vint anys d'existència, ha generat un fons documental prou notable com per poder plantejar-se la realització de projectes que tinguin com a fonament les imatges d'arxiu i, per tant, està en disposició d'oferir a la ciutadania un testimoni en imatges de bona part de la història recent de la vida gironina. Sens dubte, el valor de la documentació audiovisual és molt alt, tant per la mateixa empresa, com pel conjunt dels ciutadans dels país. Si a això hi afegim l'oportuna i productiva relació que s'establí, fa uns anys, amb l'Ajuntament de Girona, aleshores s'explica amb més claredat el com i el perquè de la creació d'un programa del perfil de *L'espiral de la història*.

La documentació televisiva té un doble valor, el d'explotació i el patrimonial. En el cas de les reemissions —i en les televisions locals és una pràctica molt habitual—, la recuperació d'imatges ja emeses és molt important per la cadena, tant si la reutilització s'aplica com a forma d'explotació, en la reemissió d'un programa complet, com per oferir imatges d'arxiu de persones, llocs, temes o fragments d'altres notícies, per a la producció d'altres programes. L'arxiu audiovisual té també un valor comercial —per tant, també d'explotació—, ja que les imatges produïdes són susceptibles de ser posades a la venda, circumstància aquesta que es pot afegir, encara que de manera discreta, a les diverses fórmules de finançament de l'empresa.

L'altre gran valor de la documentació en imatges és el patrimonial, el que garanteix la memòria històrica d'un temps i d'un país, i que representa la història mateixa del mitjà audiovisual. Aquesta documentació té un valor inqüestionable per als historiadors, sociòlegs, periodistes, tant a curt com a mitjà i llarg termini.

1. Vegeu Lluís COSTA (2005), *Televisió de Girona: La comunicació de proximitat en l'era de la globalització*, Girona, Televisió de Girona.

L'estructura humana de Televisió de Girona no permetia l'establiment d'un arxiu o centre de documentació funcional, creat amb unes mínimes bases de rigor i uns criteris professionals que asseguressin el correcte desenvolupament de les funcions pròpies d'un servei de documentació audiovisual televisiu. O sigui, calia crear un autèntic arxiu a partir de la gestió de tots els materials —propis i externs— i analitzar la informació tant des del punt de vista de l'explotació com patrimonial. Així mateix, el progressiu establiment d'una dinàmica empresarial a la Televisió de Girona exigia un millorament dels processos de producció, els quals es veuen altament beneficiats amb la ràpida i efectiva aportació d'imatges d'arxiu per part del servei de documentació.

La solució al problema creat per la inexperiència i la impossibilitat de gestionar els fons audiovisuals des de la mateixa empresa, que dia a dia s'anava constituint i que, per tant, feia incrementar constantment el volum de documentació, es va trobar el dia 2 d'abril del 2001, quan Televisió de Girona signava un conveni amb l'Ajuntament de Girona per la cessió del seu fons de documentació audiovisual i per la regulació dels seus drets d'explotació, segons acord de la Comissió de Govern de 29 de març de 2001. El fons seria gestionat pel Centre de Recerca i Difusió de la Imatge, adscrit a l'Ajuntament de Girona. Televisió de Girona es reservava els drets d'explotació de l'esmentat fons sobre els usos públics amb finalitat lucrativa, mentre que l'Ajuntament de Girona es reservava els drets d'explotació sobre els usos privats i els públics que no tinguessin finalitat lucrativa.

El conveni fou plantejat com una fórmula de col·laboració de la institució municipal amb la televisió local, ja que amb l'acord es garantia la conservació i la utilització dels fons audiovisuals, amb unes condicions òptimes de funcionament que asseguraven una immediata recuperació de la informació i una exhaustiva descripció i actualització diària de la base de dades. Com era lògic i previsible, abans de la intervenció arxivística, i segons explica el responsable del servei de documentació i arxiu de Televisió de Girona, Pau Saavedra, l'arxiu de la cadena estava constituït per un munt de caixes de cintes de diferents formats —VHS, U-màtic, Hi-8, Betacam SP, S-VHS, DV Cam...—, de les quals només es coneixia parcialment el contingut gràcies a un elemental inventari.

El conveni pressuposà, també, que Televisió de Girona podia utilitzar els fons audiovisuals del Centre de Recerca i Difusió de la Imatge, el qual, per cert, disposa d'un valuós i potent fons històric.² *L'espiral de la història* s'elaborà, doncs, a partir d'uns fons de procedències diverses, des de filmacions coetànies, a imatges de l'arxiu de la cadena i del fons municipal, fins a fotografies, llibres o diaris filmats per a l'ocasió.

2. Vegeu J. BOADAS i L. E. CASELLAS (dir.) (1999), *Girona: Guia de fons en imatge*, Girona, Ajuntament de Girona, p. 17-65.

Imatges per a la recerca i la difusió històriques

La creació d'un programa com *L'espiral de la història* és un excel·lent argument per a reflexionar al voltant de la funció de les imatges en l'àmbit de la recerca i la difusió del passat. La recuperació de la memòria històrica es vertebrava a través de complexos mecanismes fonamentats essencialment en el patrimoni documental. En la reconstrucció del passat més recent, els documents troben el suport necessari en el record personal. Així doncs, la història oral es desenvolupa al voltant de projectes de recuperació de l'experiència de les majories —del que podríem anomenar en termes genèrics *el poble*—, i és una immillorable manera de donar veu als protagonistes anònims. En aquest context de reactivació del record personal posat al servei de la memòria col·lectiva, les imatges adquireixen una importància molt notable. Amb tot, la tradició oral i l'ús de les imatges —tant fixes com en moviment— en la recerca històrica és un fenomen relativament recent, ja que la tradició investigadora s'ha basat en les fonts escrites i, en conseqüència, s'han desatès les capacitats dels fons públics d'imatges i de les col·leccions particulars com a instruments de recerca.³

El treball històric és, en essència, un exercici de «mirar el passat» amb els instruments de recerca que tenim a la nostra disposició —avui dia amb una gran diversitat de suports— i amb un alt bagatge d'experiències i condicionaments personals. Les imatges s'incorporen amb plenitud en el procés de recerca, fent compatible la seva tradicional funció d'evocació de records i sentiments, amb un indiscutible ús informatiu.

El contingut temàtic de la imatge se sobredimensiona quan és objecte d'anàlisi amb finalitat històrica. Les imatges ens documenten de manera gràfica la socialització de la cultura, de les tradicions i, fins i tot, de la religiositat, i ens indiquen com la societat evoluciona cap a noves dinàmiques econòmiques i socials.

El món de la imatge ha experimentat un radical avenç en els darrers anys. Els suports analògics han deixat pas als suports digitals. La transferència de les imatges a través de la xarxa ha revolucionat el marc comunicacional, i la idíl·lica concepció del fotògraf/cinematògraf artesanal ha estat substituïda per la vertiginosa immediatesa. Sovint, el tradicional àlbum de fotos s'ha transformat en un arxiu digital emmagatzemat en el disc dur de l'ordinador.

Identificar i datar material fílmic i fotogràfic acostuma a ser una tasca complexa i difícil, però la riquesa del contingut de les imatges sol

3. Per a una reflexió al voltant de la utilització del material audiovisual en la recerca històrica, és recomanable la lectura de l'article de Bernardo RIEGO (2000), «El documento fílmico y sus interrogantes para el historiador», a *Imatge i recerca històrica*, Girona, Ajuntament de Girona, p. 103-126.

comportar resultats excel·lents. Com més elements hi apareixen, més fàcil resulta d'identificar-la i de datar-la i, en conseqüència, es disposa de majors possibilitats de comprensió del passat del país i de la societat en general. Sens dubte, posseir un coneixement previ del context històric és bàsic per a treure el màxim profit de la informació que conté la imatge. «Només veiem el que ja sabem», i una fotografia o una pel·lícula no ens aporten res si no les analitzem amb suficients coneixements sobre el que les imatges ens ensenyen. La metodologia de la recerca s'ha de sustentar en la interrelació de totes les fonts documentals i orals.⁴

Som conscients que hi ha altres maneres de mirar un film més enllà de com a instrument científic o de recerca. Pot ésser una mirada com un retrat evocatiu i, fins i tot, com una obra d'art. Avui, però, ens fixem en un producte televisiu com a instrument científic, i no hi busquem cap mena de finalitat artística, ja que aquella ha estat la principal pretensió de *L'espiral de la història*.

A principis del segle xx el món vivia una situació de canvi. La imatge ha esdevingut una eina insubstituïble per preservar i documentar el record de tradicions i costums que han desaparegut — que, en alguns casos, han retornat—, per palesar que un món essencialment rural s'ha anat urbanitzant. La imatge retrata la vida social tal com és; la mirada i l'anàlisi interdisciplinària, des de l'actualitat, aporten les claus que ajuden a comprendre per què som on som i d'on venim. Margaret Mead i Gregory Bateson volien utilitzar la fotografia més que com un document per a preservar la memòria d'un objecte o com una il·lustració més o menys bonica, per acompanyar una descripció verbal; la imatge servia per estudiar el comportament no verbal i havia de tenir valor i pes teòric.

Una imatge, tant fixa com en moviment, ens ha d'estimular a formular-nos preguntes i plantejar-nos interrogants; només així podrem optimitzar tots els recursos que ens ofereix aquesta imatge com a instrument de recerca. Hem d'aprendre a mirar-la com el que aprenem a treballar amb un document textual. Com explica Clifford Geertz, «el nostre objectiu seria passar d'una descripció "plana" de la fotografia —"un tros de paper", "una imatge"— a una descripció "densa", en el sentit de descobrir la seva significació en el conjunt d'artefactes culturals en un context determinat, tenint en compte la perspectiva dels seus usuaris».⁵

4. Albert GARCIA ESPUCHE (1990), «Les imatges en la recerca i la difusió de la història urbana», a *La imatge i la recerca històrica*, Girona, Ajuntament de Girona, p. 43-54.

5. Citat per Elisenda ARDÈVOL (2001), «Imatge i coneixement antropològic», a *Anàlisi* (Barcelona, UAB), núm. 27, p. 62.

Fonts documentals i llenguatge audiovisual

Tots els principis continguts en la proposta científica d'utilitzar les imatges com a transmissores de coneixements i de cultura, convergeixen en el projecte televisiu de *L'Espiral*, ja que el programa resulta una excel·lent mostra de la conjunció de diverses tipologies documentals posades al servei d'un objectiu: la difusió de la història de la ciutat de Girona a través del llenguatge audiovisual. El programa, dirigit i presentat per l'historiador Xavier Carmaniu, emetia el seu primer capítol a Televisió de Girona el dia 17 d'octubre del 2003.⁶ La producció corresponia a la televisió gironina i al Centre de Recerca i Difusió de la Imatge (CRDI) de l'Ajuntament de Girona.

El programa es va estructurar en dues parts: una dedicada a l'emissió d'imatges relatives a un fet o a un conjunt de fets històrics relacionats amb la ciutat, i l'altra que recollia la història d'un espai urbà, una plaça o un carrer, tot plegat sota la narració d'una veu en off. Aquestes seccions es complementaren amb un concurs, en el qual el conductor del programa formulava preguntes a fi i efecte de fomentar la participació dels espectadors. Al final del programa s'emetia una secció de recomanacions literàries.

La metodologia de treball per a l'elaboració del programa se sustentava en diverses etapes que, tal com ens explica el responsable de l'arxiu de Televisió de Girona, Pau Saavedra, es poden sintetitzar en les següents:⁷

1. Es concebien i es proposaven una sèrie de temes que s'ajustessin al propòsit del programa, és a dir, a la divulgació de la història de la ciutat de Girona.

2. S'investigava quin suport documental podria tenir cadascun d'aquests temes, utilitzant els fons i col·leccions del CRDI i el fons audiovisual de Televisió de Girona. L'existència o no d'aquests documents determinava, finalment, si un dels temes seleccionats es podia desenvolupar o, per contra, s'havia de descartar. Així doncs, la selecció dels fets es fonamentava en dues premisses: existència d'imatges aprofitables dels fons i rellevància del fet mateix (a manera d'exemple, apuntem que a l'arxiu hi ha imatges de les visites de Franco, de la construcció d'infraestructures com ara el viaducte del tren, l'autopista o l'aeroport, de les nevades, dels aiguats...). Pel

6. Donem les gràcies a Xavier Carmaniu per la seva excel·lent predisposició a explicar la seva experiència com a director de *L'Espiral de la història*.

7. Agraïm la generositat de Pau Saavedra, que ens ha ofert la informació necessària per a conèixer la metodologia utilitzada en la confecció de *L'Espiral*. D'altra banda, és molt útil la consulta del treball de Pau SAAVEDRA (2002), «La documentació audiovisual a Televisió de Girona», a *Imatge i recerca: Ponències, experiències i comunicacions: VII Jornades Antoni Varés*, Girona, Ajuntament de Girona, p. 239-306.

que fa als carrers, s'escollien pel seu paper en l'entrellat urbà o per estar dedicats a personalitats interessants i que donaven «joc» televisivament parlant (esmentem que es va tractar la Rambla Xavier Cugat perquè es conserven moltes imatges relacionades amb aquest músic; es va fer el carrer de Santiago Rusiñol perquè l'arxiu conserva imatges de l'homenatge que se li va fer a Girona l'any 1925; el carrer de Ferran Agulló permetia exhibir imatges de la Costa Brava dels anys quaranta, cinquanta i seixanta, o bé es va parlar del barri de Sant Narcís perquè hi ha imatges del procés de la seva construcció).

3. Un cop seleccionat el tema, s'aprofundia en la tasca de documentació i s'elaborava el guió del programa, al mateix temps que es confeccionava un llistat del material documental a utilitzar.

4. Segons el suport dels documents, el personal de Televisió de Girona es desplaçava a les instal·lacions del CRDI per a fer les filmacions pertinents o se'n feia una còpia.

5. Un cop realitzada tota la filmació, el programa era editat i finalment emès.

La dignitat del producte i l'especificitat temàtica fou determinant perquè el programa tingués uns nivells d'audiència prou acceptables. Com han explicat els seus responsables, la mesura de l'èxit es manifestà en tres aspectes ben diferenciats: l'econòmic, ja que propicià nova contractació publicitària, i, a més, com a valor afegit es comercialitzaren dos DVD que contenien els tretze primers capítols. El segon aspecte era el pedagògic, ja que el contingut del programa potenciava els coneixements dels ciutadans de la seva història local, i finalment, l'indiscutible valor documental, ja que l'elaboració del programa amb documents primaris constituí un document secundari de gran vàlua per a la recerca.

L'espiral de la història fou finalista a millor programa en els Premis Zapping, atorgats per Telespectadors Associats de Catalunya en l'edició de l'any 2005. El dia 12 de maig del 2006 Televisió de Girona emetia el darrer programa de *L'espiral*. Havien estat trenta-nou capítols a través dels quals s'explicà l'evolució urbanística i històrica dels principals carrers i places de Girona i havia fet la crònica dels fets més remarcables del passat de la ciutat. Cal valorar l'experiència de servir-se d'un mitjà audiovisual d'àmbit local per a difondre la història de la ciutat, com a molt notable.

Els programes emesos a *L'espiral de la història*

Primera temporada (2003-2004) (programes del núm. 1 al 13)

Núm.	Esdeveniment històric	Espai urbà
1.	Visites de Franco a Girona	Carrer Nou
2.	Fires	Parc de la Devesa
3.	Enllumenat	Plaça del Marquès de Camps
4.	Nevades de 1962	Carrer de Migdia
5.	Universitat a Girona	Carrer de la Força
6.	Creació del GEIEG	Plaça de Catalunya
7.	Barraquisme	Carrer dels Ciutadans
8.	Ferrocarrils de via estreta	Carrer de Santiago Rusiñol
9.	Setges napoleònics	Carrer de Santa Clara
10.	Els ponts de l'Onyar	Carrer de la Rutlla
11.	Girona religiosa (setmana santa, corpus...)	Plaça de Pompeu Fabra i plaça de l'Hospital
12.	Manifestacions a Girona des de 1975	Plaça de la Independència
13.	Muralles	Gran Via de Jaume I

Segona temporada (2004-2005) (programes del núm. 14 al 26)

Núm.	Esdeveniment històric	Espai urbà
14.	Visites dels Borbons al s. xx	Rambla de la Llibertat
15.	Jocs Florals a Girona	Plaça del Poeta Marquina
16.	Mercats	Carrer de Joan Maragall
17.	Institut de batxillerat	Carrer de les Ballesteries
18.	Viaducte del tren (construcció)	Carrer d'Emili Grahit
19.	Pujada als Àngels	Avinguda de St. Francesc
20.	Sardanes	Rambla de Xavier Cugat
21.	Construcció de l'aeroport	Carrer de Joaquim Botet i Sisó
22.	75è aniversari del Girona FC	Carrer del Carme
23.	Arribada del cinema	Carrer de Joan Alsina
24.	Guàrdia Urbana	Carrer dels Manaies
25.	Proclamació de la Segona República	Carretera de Barcelona
26.	Sant Jordi, dia del llibre	Barri de Sant Narcís

Tercera temporada (2005-2006) (programes del núm. 27 al 39)

Núm.	Esdeveniment històric	Espai urbà
27.	Aiguats de 1940	Carrer de Ferran Agulló
28.	Bàsquet ACB a Girona	Carrer de les Mosques
29.	Arribada dels FFCC de via ampla	Carrer de la Creu
30.	Construcció del Pg. Arqueològic	Plaça de la Constitució
31.	Cavalcada dels Reis Mags	Carrer de Caterina Albert
32.	Grup Escolar Bruguera	Carrer de Juli Garreta
33.	Camp de Futbol Montilivi	Carrer de Miquel Blay
34.	Pla de l'Eixample	Carrer de la Cort Reial
35.	Estudis de formació professional	Passeig d'Olot
36.	Construcció de l'autopista	Plaça de Lluís Companys
37.	Creació de la revista <i>Pre-sència</i>	Carrer de J. Pascual i Prats
38.	Girona jueva	Carrer d'Anselm Clavé
39.	Exposicions de flors	Carrer de Valentí Fargnoli